

مركز مساواة

Mossawa Center

מרכז מוסאוא

**אפיון ודירוג הרשויות המקומיות
הערביות
על פי המדד החברתי - כלכלי
2004**

מרץ, 2004

עורך:

אמין פארס

מנהל היחידה כלכלית חברתית

מסמך זה פורסם הודות לתמיכתם הנדיבה של :

The **Moriah** Fund

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

דו"ח זה מיועד לשמש כלי בידי ראשי הרשויות המקומיות והאזרחים הערבים כדי לפעול לשינוי מצבם הכלכלי-החברתי. רצוי כי דו"ח זה יצוטט וישמש כל אדם או ארגון הפועלים למען זכויות אדם.

פרסום הדו"ח הוא חלק מפרויקט שמופעל על ידי מרכז מוסאוא, בתמיכתן האדיבה של :

קרן פרדריך אברט

קרן מוריה

קרן אברהם

מרכז מוסאוא מפעיל פרויקט זה ופרויקטים נוספים גם הודות לתרומתם של המוסדות הבאים,

האיחוד האירופי – תוכנית זכויות אדם ודמוקרטיה

הקרן החדשה לישראל

קרן היינריך בל

משרד החוץ של הפדרציה הגרמנית

שגרירות הולנד

ההנהלה הציבורית, הצוות וציבור הנהנים מבקשים להודות למתנדבים, לקרנות התומכים ולארגונים השותפים בפעילות להגנה על זכויות האדם בארץ ובעולם.

הנהלת מרכז מוסאוא

נבילה אספניולי - יו"ר ההנהלה, מנהלת עמותת "אלטפולה"
זאפר שורבגי - גרפיקאי
חסן עבאדי - עורך דין והיועץ המשפטי של אמנסטי בישראל
סובחי סגיר - פעיל ציבור
האלה אספניולי - מרצה לחינוך ולשעבר יו"ר ועדת המעקב לענייני חינוך ערבי
פאכירה הלון - קצינת מבחן

צוות המרכז

גיעפר פרח, מנהל
אמין פארס, היחידה הכלכלית חברתית
ד"ר יוסף גיבארין, יועץ
ראניה לחאם, סגור בינלאומי ופיתוח משאבים
אדילה ביאדי, פיתוח משאבי אנוש ברשויות מקומיות ועמותות
אמל זיאדה, סגור וקידום מדיניות
עביר קובטי, רכזת תקשורת
אלחאן נחאס דאוד, עו"ד - יועצת משפטית והיחידה לקידום מדיניות
פואד עאזר, עו"ד - יועץ משפטי
רים מזאוי, עו"ד - יועצת משפטית
נדאל עותמאן, עו"ד - יועץ משפטי ומארגן קהילתי
מייקל לוותר, דיאלוג, מניעת קונפליקטים וצעירים
אם ג'והל, תקשורת וסגור בינלאומי
שאדרוק רוברטס, סגור בינלאומי בנושא הנגב
גיניפר עטאללה, פיתוח משאבים וסגור בינלאומי בארה"ב
רדא זיאדה, רכזת הדרכה ופיתוח כוח אדם לעמותות
גיהאן ביאטרה, רכזת מידע ומשרד

תוכן עניינים:

5	אפיון ודירוג הרשויות המקומיות על פי המדד החברתי-הכלכלי לשנת 2004
8	ממצאים עיקריים
9	מיקום הרשויות הערביות
10	צעדים נדרשים
	לוח 1:
11	דירוג הרשויות המקומיות עפ"י המדד החברתי-כלכלי לשנת 2004
	לוח 2:
12	דירוג הרשויות המקומיות עפ"י המדד החברתי-כלכלי לשנת 2002 – 2004
	לוח 3:
13	דירוג הרשויות המקומיות עפ"י המדד החברתי-כלכלי לשנת 2004 ו- 2004

אפיון ודירוג הרשויות המקומיות על פי המדד החברתי – כלכלי לשנת 2004

1. כללי:

בנייר עמדה זה נציג נתונים לגבי דירוגן של הרשויות המקומיות הערביות כפי שהתגלו בנתוני המדד הכלכלי חברתי האחרון שפורסם בסוף ינואר, 2004. הממצאים שיוצגו כאן התקבלו במסגרת מחקר "אפיון העיריות והמועצות המקומיות ודירוגן לפי הרמה החברתית - כלכלית של האוכלוסייה". המחקר, נערך ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובהזמנת משרד הפנים.

בנייר זה נשווה את המצב הכלכלי חברתי הנוכחי של הרשויות המקומיות הערביות לשנת 2004 עם הנתונים לפי המדד הקודם משנת 2002, אשר הציג את מעמדן של הרשויות המקומיות לפי אותן המשתנים.

2. אוכלוסיית המחקר – מספר הרשויות:

המחקר הנוכחי כלל 210 עיריות ומועצות מקומיות מתוכן 82 רשויות מקומיות ערביות – 10 ערים ו- 72 מועצות מקומיות.

המחקר הקודם משנת 2002 כיסה כ- 210 רשויות מקומיות מתוכן, 80 רשויות מקומיות ערביות.

3. מקור הנתונים:

פרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המוסד לביטוח לאומי, משרד העבודה והרווחה ומשרד הדתות. הנתונים מתייחסים לשנת 2001. דהינו, פיגור של כ- 3 שנים.

הנתונים לגבי המדד הקודם התייחסו למפקד האוכלוסין והדירוג משנת 1995, ולכך נוספו נתוני ביטוח לאומי לגבי הכנסות ומקבלי קצבאות משנת 1999.

** כדי לחקור את הרמה החברתית - כלכלית של הרשויות, הרשויות המקומיות דורגו ל- 10 קבוצות הומוגניות לפי הרמה החברתית-כלכלית שלהן. כאשר קבוצה 1 היא הנמוכה ביותר ו- 10 הגבוהה ביותר.

4. מטרת המחקר:

למדד ולדירוג הנעשה לפיו חשיבות מיוחדת לאור העובדה שמשרדי הממשלה מקצים את המשאבים שעומדים לרשותם, בין היתר, בהתאם לדירוג זה.

- בין היתר, המדד משמש את משרד הפנים כאחד הקריטריונים להקצאת משאבים לרשויות המקומיות – קביעת גובה מענקי האיזון.
- חוק חינוך חובה לגילאי 3 – 4 מיושם עבור ישובים שבאשכול הראשון והשני.
- משרד העבודה והרווחה משתמש במדד זה לקביעת גובה המענקים לרשות בתחום הרווחה.
- משרד השיכון והבינוי מאמץ מדד זה כאחד הקריטריונים לחלוקת תקציבי הפיתוח של השכונות.

5. רשימת המשתנים שנכנסו לעיבוד הסטטיסטי לחישוב המדד :

רשימת המשתנים היא כדלקמן :

דמוגרפיה

1. **יחס תלות - היחס בין סך בני 0-19 (אוכלוסייה צעירה) ובני 65 ומעלה (אוכלוסייה מבוגרת) לבין בני 20-64 (אוכלוסייה בגיל העבודה) בשנת 2001.** לקבלת המשתנה הסופי הוכפלה המנה פי מאה.
מקור הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
2. **חציון גיל - חציון גיל אוכלוסיית הרשות המקומית, שחושב על פי הגילאים הבודדים, בשנת 2001.**
מקור הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
3. **אחוז "משפחות" עם 4 ילדים ויותר מסך כל המשפחות שמקבלות קצבת ילדים בשנת 2001.**
מקור הנתונים: המוסד לביטוח לאומי.

השכלה / חינוך

4. **אחוז הסטודנטים הלומדים באוניברסיטאות לתואר ראשון ומעלה ובמכללות המעניקות תואר ראשון מתוך אוכלוסיית גילאי 20-29 ברשות מקומית, תשס"א (2001/2000).**
מקור הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
5. **אחוז הזכאים לתעודת בגרות מסך כל בני השנתון (ממוצע השנתונים של בני 17, 18). הנתון מתייחס לממוצע של שתי שנות לימוד, דהיינו תשס"א (2001/2000) ותשס"ב (2002/2001).**
מקור הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

רמת חיים

6. **רמת מינוע - סה"כ כלי רכב פרטיים ומשאיות שמשקלם הכולל עד 4 טון בבעלות פרטית, מחולק במספר התושבים ברשות המקומית בשנת 2001.** לקבלת המשתנה הסופי הוכפלה המנה פי מאה.
מקור הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
7. **אחוז כלי רכב מנועיים חדשים - מספר כלי רכב פרטיים ומשאיות שמשקלם הכולל עד 4 טון בבעלות פרטית משנת ייצור 1997 ומעלה, מחולק בסה"כ כלי רכב פרטיים ומשאיות שמשקלם הכולל עד 4 טון בבעלות פרטית ברשות המקומית בשנת 2001.**
מקור הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
8. **הכנסה ממוצעת לנפש - תחילה חושבה סך הכנסה ביישוב על ידי סיכום השכר הברוטו**

ששולם לשכירים במשך השנה, ההכנסה הברוטו של העצמאיים ביישוב וסך הגמלאות הניתנות על ידי המוסד לביטוח לאומי והבטחת הכנסה של משרד הדתות בשנת 2001. סך ההכנסה שהתקבלה חולקה ב-12 חודשי עבודה ובמספר התושבים ברשות המקומית.

מקור הנתונים: המוסד לביטוח לאומי ומשרד הדתות.

תכונות כוח העבודה

9. אחוז דורשי עבודה שצברו 6 ימי אבטלה או יותר מתוך בני 15 ומעלה ברשות המקומית בשנת 2001.
מקור הנתונים: שירות התעסוקה.
10. אחוז השכירים והעצמאיים המשתכרים (המרוויחים) עד שכר המינימום בשנת 2001. שכר המינימום לשנת 2001: 3,191 ש"ח לחודש עבודה.
מקור הנתונים: המוסד לביטוח לאומי.
11. אחוז השכירים המשתכרים מעל פעמיים השכר הממוצע בשנת 2001. השכר הממוצע לשנת 2001: 7,604 ש"ח לחודש עבודה.
מקור הנתונים: המוסד לביטוח לאומי.

תמיכה / גמלאות

12. אחוז מקבלי דמי אבטלה מסך אוכלוסיית הרשות המקומית בשנת 2001.
מקור הנתונים: המוסד לביטוח לאומי.
13. אחוז מקבלי גמלה להבטחת הכנסה מביטוח לאומי וממשרד הדתות מסך אוכלוסיית הרשות המקומית בשנת 2001.
מקור הנתונים: המוסד לביטוח לאומי ומשרד הדתות.
14. אחוז מקבלי קצבת זקנה עם תוספת השלמת הכנסה מסך מקבלי קצבת זקנה בשנת 2001.
מקור הנתונים: המוסד לביטוח לאומי.

6. ממצאים עיקריים:

נתוני המדד האחרון מצביעים שוב, על המצוקה הכלכלית חברתית הקשה שסובלת ממנה האוכלוסייה הערבית אשר באה לידי ביטוי בממצאים ברמת המאקרו, גם כן.

נתונים הללו מצטרפים לנתונים הקשים שהתפרסמו במהלך השנים האחרונות בעיקר נתוני האבטלה והעוני – שמסבירים חלק מנתוני המדד הנוכחי – כל הנתונים הן ברמת המאקרו לפי המדד החברתי כלכלי הנוכחי והן ברמת המיקרו, מצביעים על משבר שהולך ונעשה חמור יותר משנה לשנה, ולפער ההולך וגדל בין הרשויות המקומיות הערביות והיהודיות.

מצבם של הרשויות המקומיות הערביות בנגב הוא הקשה מכולם – כפי שעוד נפרט בהמשך.

מצוקה זו ופער גדול בין הרשויות הערביות והיהודיות ניתן למצוא בנתונים המפורטים לגבי רמת המשתנים המרכיבים את המדד.

להלן מספר דוגמאות לכך:

הרשויות באשכול ה-10 מאופיינות ע"י:

- רמת הכנסה לנפש גבוהה (פי שבעה מהממוצע לנפש של הרשויות ברמה הנמוכה ביותר).
- באחוז נמוך של משפחות עם 4 ילדים ויותר (8% לעומת 54% ברמה הנמוכה ביותר),
- ובשיעור אחזקת רכב גבוה (פי חמישה וחצי מהשיעור ברמה הנמוכה).

- היישובים בהם שיעור הזכאים לבגרות הוא הגבוה ביותר הם: אלקנה, שבי ציון, נווה אפרים, קדומים, כוכב יאיר, כנרת ומכבים-רעות. (המסווגים באשכולות 8, 9 ו-10).

- והיישובים שבהם שיעור הזכאים לבגרות הוא הנמוך ביותר הם: מודיעין עילית, קריית יערים אלעד וביתר עילית ג'סר א-זרקה, בני ברק, חורה, מעלה עירון, וערעה (מסווגים לאשכולות 1 – 2).

4 מתוך ה-9 הן רשויות מקומיות ערביות.

- היישובים בהם ההכנסה הממוצעת הגבוהה ביותר הם: עומר, סביון, להבים, הר אדר, נווה אפרים, כוכב יאיר, כפר ורדים, מיתר, ורמת השרון (המסווגים לאשכולות 9 – 10),

- והיישובים שבהם ההכנסה הממוצעת הנמוכה ביותר הם: ערעה – בנגב, מודיעין עילית, ביתר עילית, שגב-שלום, קרית יערים, תל שבע, לקייה, ריינה וכפר מנדא (המסווגים לאשכולות 1 – 3).

6 מתוך 9 הן רשויות ערביות.

7. מיקום הרשויות הערביות:

הנתונים לפי המדד החדש לשנת 2004 מראים שוב כי מצבן של הרשויות המקומיות הערביות עדיין חמור: כ- 45% מתוכם נמצאים בשני האשכולות הנמוכים ו- 97% מתוכם נמצאים ב- 4 האשכולות הנמוכים – 2% מהרשויות שהיו באשכולות 5 ו- 6 ירדו בדירוג החדש והצטרפו לרשויות באשכולות הנמוכים יותר. פירוט בלוח מס' 2.

הישובים הערבים מהווים רוב באשכולות הנמוכים: 80% באשכול הראשון, 97% באשכול השני ו- 83% מכלל הרשויות באשכול השלישי. פירוט בלוח מס' 1.

הישובים הערבים בנגב מרוכזים באשכול הראשון, דהינו סובלים מרמה כלכלית חברתית הנמוכה ביותר.

ריכוז יתר של הרשויות המקומיות הערביות באשכולות הנמוכים משמעותו שהרשויות הערביות אינן זוכות במרכיבים והמאפיינים החיוביים וסובלים מחוסר יכולת עצמית להתגבר על החולשה הכלכלית חברתית.

מיקום הערים הערביות:

הערים הערביות ממוקמות באשכול השני והשלישי. העיר רהט כמו שאר הרשויות הערביות בנגב נמצאת באשכול הראשון. עיר ערבית אחת – העיר טירה, נמצאת באשכול הרביעי. והיא נמצאת במקום הנמוך כ-12 דרגות מתחת לעיר המעורבת עכו. פירוט בלוח מס' 3.

יש לציין

(1) כי הנתונים לפיהם חושב המדד מתייחסים לשנת 2001, כאשר ידוע כי המצב הכלכלי החמיר בשנים האחרונות: ההכנסה לנפש ירדה, שיעור האבטלה עלה, תחולת העוני בקרב ילדים ומשפחות עלתה... על כן, מצבם החמור של הרשויות המקומיות הערביות רק הולך ומחריף. הדבר לא בא לידי ביטוי באופן מלא בנתוני המדד האחרון. מצב קשה זה ישתקף במדד הבא שיתפרסם שוב פעם בפיגור של כמה שנים.

(2) חלק מהמשתנים בעלי השפעה ארוכת טווח ולא ניתן לשנותם במהירות כגון מצב החינוך, דבר האומר שהמצב ימשיך להיות קשה בקרב האוכלוסייה הערבית. כפי שעד נראה זאת, בנתוני המדדים הבאים.

8. צעדים נדרשים:

מצבן של הישובים הערבים ממשיך להיות הקשה ביותר במדינה. תמונת מצב זו מחייבת נקיטת צעדים אפקטיביים לשינוי מצב זה ושיפור מעמדן של הרשויות המקומיות והאוכלוסייה הערבית, בין היתר, יש לבצע את המהלכים הבאים:

א. בדיקת צרכים, במיוחד צורכי פיתוח במגזר הערבי – עריכת סקר צרכים.

ב. התווית תוכנית חומש לסגירת פערים לפי תוצאות הסקר:

בתשתיות, בחינוך, ברווחה ובשיכון.

ג. שינוי בבסיסי התקציבים למשרדים השונים.

ד. נקיטת צעדי מדיניות לשינוי מבני בהרכב הענפי והמקצועי של המועסקים הערביים, בין היתר:

ה. עידוד תעסוקת עובדים מיומנים בתעשיות מתקדמות ועידוד שילובם של

העובדים הערבים בענפי המשק החדשים.

ו. עידוד הקמת עסקים ויזמיות בישובים הערביים.

צעדים מידיים:

. הקצאת תקציבים ייחודיים למלחמה בעוני בקרב הילדים והמשפחות במגזר הערבי.

. הכללת הישובים בארבעת האשכולות הנמוכות בקבוצת הישובים הנהנים מעדיפות לאומית א' בכל הנושאים.

**דירוג הרשויות המקומית הערביות
לפי המדד החברתי- כלכלי
2004**

אשכולות	סה"כ הרשויות באשכול	מס' רשויות ערביות באשכול	% הרשויות הערביות באשכול
1	10	8	80.0
2	31	29	93.5
3	33	29	87.9
4	36	14	38.9
5	25	1	4.0
6	16	1	6.2
7	21	0	0
8	25	0	0
9	11	0	0
10	2	0	0
סה"כ	210	82	39.0

- הישוב היחיד באשכול החמישי הוא גוש חלב – ג'ש.
- ובאשכול השישי הישוב היחיד הוא מעליא.
- שני ישובים קטנים מאוד בצפון הארץ – סמוכים לגבול עם לבנון וזוכים בהטבות שהממשלה מעניקה לישבי גבול הצפון.
- יש לציין כי הישוב השלישי הנמצא על גבול הצפון פסוטה ירד מהאשכול החמישי לאשכול הרביעי.

דירוג הרשויות המקומית הערביות
לפי המדד החברתי- כלכלי
2004 - 2002

אחוז בסה"כ הישובים הערבים %		אחוז הישובים הערביים באשכול %		מס' הישובים ערביים		אשכולות
סקר 2004	סקר 2002	סקר 2004	סקר 2002	סקר 2004	סקר 2002	
9.7	11.3	80.0	90	8	9	הנמוך ביותר 1
35.4	40.0	93.5	86	29	32	2
35.4	27.5	87.9	76	29	22	3
17.0	16.3	38.9	40	14	13	4
1.2	3.7	4.0	9.7	1	3	5
1.2	1.2	6.2	5.8	1	1	6
0	0	0	0	0	0	7
0	0	0	0	0	0	8
0	0	0	0	0	0	9
0	0	0	0	0	0	הגבוה ביותר 10
100.0	100.0	39.0	38.1	82	80	סה"כ

דירוג הערים הערביות
לפי המדד החברתי - כלכלי
ב- 2004 ו- 2002

העיר	דירוג סקר 2004	מיקום	דירוג סקר 2002	מיקום
	אשכול		אשכול	
נצרת	3	74	3	70
שפרעם	3	69	3	62
אום אלפחם	2	24	2	21
רהט	1	4	1	2
סכנין	2	33	2	29
טמרה	2	19	2	22
באקה אלגרביה	3	67	3	63
טיבה	3	62	3	67
טירה	4	79	4	95
קלנסוה	2	37	2	40
** ערים בצפון				
עכו	4	91	4	79
צפת	4	84	4	87
מגדל המק	4	106	4	97
עפולה	5	117	5	116
נצרת עילית	5	126	5	121
כרמיאל	6	142	5	134

לוח מס' 4:

**העיריות והמועצות המקומיות הערביות
לפי סדר עולה של המדד החברתי-כלכלי
2004 והשוואה עם מעמדם בשנת 2002**

	דירוג סקר 2002	דירוג סקר 2004	הישוב
מיקום	אשכול	מיקום	אשכול 1
3	1	1	תל שבע
1	1	2	כסיפה
5	1	3	ערעה-בנגב
2	1	4	רהט
6	1	5	כפר מנדא
4	1	6	שגב-שלום
7	1	7	חורה
8	1	9	לקיה
			אשכול 2
20	2	11	בסמ"ה
15	2	12	ג'סר א-זרקא
9	1	14	ביר אל-מכסור
11	2	15	עילוט
12	2	16	בועיינה-נוג'ידאת
17	2	17	עין מאהל
16	2	18	טובא-זנגרייה
22	2	19	טמרה
19	2	20	כפר כנא
18	2	21	כעביה-טאבש – חג'אג'רה
23	2	22	משהד
21	2	24	אום אל-פחם
34	2	25	עראבה
33	2	26	נחף
30	2	27	בענה
26	2	28	בסמת טבעון

32	2	29	כאבול
24	2	30	שעב
25	2	31	מעלה עירון
29	2	33	סחינין
27	2	34	זרזיר
44	2	35	ג'דיידה-מכר
42	2	36	מגיז אל-כרום
40	2	37	קלנסווה
28	2	38	דייר חנא
43	2	39	עיגיר
45	2	41	דייר אל-אסד
			אשכול 3
48	3	43	ריינה
55	3	44	גילגוליה
31	2	45	מגאר
83	4	47	כפר ברא
38	2	48	עין קנייא
36	2	49	ערעה
46	2	50	כאוכב אבו אל-היגיא
36	2	51	בוקעאתא
47	2	52	אעבלין
56	3	53	כפר קאסם
69	3	54	אכסאל
50	3	55	פורידיס
66	3	56	טורעאן
54	3	57	יפיע
58	3	58	סאג'ור
68	3	59	מזרעה
52	3	61	מסעדה
67	3	62	טייבה
59	3	63	כסרא-סמיע
64	3	64	אבו סנאן
76	3	65	אבו גוש

71	3	66	מגידל שמס
63	3	67	באקה אל-גרביה
75	3	68	שבלי - אום אל-גנם
62	3	69	שפרעם
77	4	70	זמר
57	3	72	ירכא
65	3	73	בית גין
70	3	74	נצרת
			אשכול 4
74	3	75	כפר קרע
81	4	76	גית
80	4	77	יאנוח-גית
88	4	78	דבורייה
95	4	79	טירה
89	4	81	חורפיש
90	4	86	עיילבון
86	4	88	גולס
101	4	89	כפר יאסיף
96	4	90	ראמה
113	5	96	פסוטה
108	5	98	פקיעין (בוקייעה)
99	4	99	דאלית אל-כרמל
93	4	101	עספיא
			אשכול 5
112	5	123	ג'ש
			אשכול 6
141	6	144	מעליא